

گشتی در مراسم روضه‌های زنانه / ضرورت مقابله با رواج خرافات در عزاداری‌ها

به اعتقاد صاحب‌نظران، نهادها و مسئولان ذی‌صلاح در امور مذهبی کشور باید با برنامه‌ریزی صحیح به تربیت مبلغان زن بپردازند تا از این رهگذر مراسم عزاداری ویژه بانوان محلی برای افزایش اطلاعات دینی باشد نه اشاعه خرافه و تحریف

به اعتقاد صاحب‌نظران، نهادها و مسئولان ذی‌صلاح در امور مذهبی کشور باید با برنامه‌ریزی صحیح به تربیت مبلغان زن بپردازند تا از این رهگذر مراسم عزاداری ویژه بانوان محلی برای افزایش اطلاعات دینی باشد نه اشاعه خرافه و تحریف. به گزارش خبرگزاری فارس از تبریز، برپایی مراسم عزاداری مصداق مودت به اهل بیت (ع) و تعظیم شعائر الهی است که ریشه در سیره امامان معصوم (ع) دارد و یکی از مهم‌ترین تأکیدات سوگواری ایام شهادت امام حسین (ع) است که همواره مورد توجه بوده است چنانکه در بسیاری از روایات آمده که حضرت سجاد (ع) و امامان پس از ایشان اهتمام ویژه‌ای به این مهم داشتند تا از رهگذر آن پیام نهضت حسینی به تاریخ منتقل شود.

ورود خرافات و بدعت‌های مختلف به این مراسم از جمله مسائلی است که در سال‌های اخیر نگرانی مسئولان و متولیان فرهنگی به ویژه مراجع تقلید را فراهم کرده است

اقبال بیش از حد زنان به مداحی و استقبال آنان از روایات بی‌مأخذ که توسط مداحان ارائه می‌شود، موجب بروز آسیب‌های جدی در مجالس عزاداری بانوان است.

نگاهی به شرایط امروز هیئت‌های زنانه نشان می‌دهد که با رونق گرفتن هرچه بیشتر این جلسات، در گذر زمان و به‌ویژه بعد از پیروزی انقلاب اسلامی که زنان نقش پررنگ‌تری در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی یافتند، زمینه خوبی برای حضور و فعالیت کسانی تحت عنوان «خانم‌جلسه‌ای»‌ها و یا «آقایان مریدپرور» فراهم شده که فعالیت آنها تبعات بسیاری داشته است.

گشتی در روضه‌های زنانه

سال‌ها از آخرین باری که به چنین محفلی آمدم گذشته و تنها تصویرهای کمرنگی توی سرم چرخ می‌زند از روضه‌خوانی قدیمی خانه مادربزرگ. زن‌های مشکی‌پوشی که دور تا دور اتاق به پشتی‌های مرتب چیده شده تکیه زده‌اند و کیپ تا کیپ نشسته‌اند.

خانوم روضه‌خوان از ذکر مصیبت‌های امام حسین (ع) می‌گوید و زن‌ها شیون می‌کنند. حالا که فکر می‌کنم می‌بینم فضا خیلی سنگین‌تر از ذهن پرسشگر کودکانه‌ام بود. در آن هیاهوی اشک‌ها و نفس‌های حبس شده خبری از تفسیر فلسفه عاشورا نبود و انگار هر کسی با دانسته‌های خود آمده بود تا برای یک چیز مشترک مرثیه بشنود و چای و خرماهای ساده‌ای گردانده شود و بعد تمام!

می‌توان گفت شرکت در جلسات مذهبی زنانه تجربه مشترک زنان ایرانی است. کمتر زن ایرانی پیدا می‌شود که پایش به روضه‌های زنانه باز نشده باشد و قطعاً زنان تبریزی هم به دلیل حاکم بودن فضای سنتی بیشتر در شهر از این قانده مستثنی نیستند.

حالا دیگر با گذشت زمان آن قالب مذهبی صرفاً تغییر شکل داده و به صورت انواع متفاوتی مثل سفره، روضه، مولودی خوانی، تفسیر قرآن و... در آمده است. در عین حال به فراخور زمان شکل برپایی این جمع‌های زنانه هم تغییر کرده است.

از قافله تمدن دور نمی‌مانیم

روضه‌های زنانه در همه جای تبریز برقرار است؛ بالا و پایین شهر هم ندارد و فقط در نوع برگزاری و نوع پوشش‌ها و پذیرایی‌ها متفاوتند. روضه‌ها از نگاه بیننده بیرونی به یکدیگر شباهت دارند اما آشنایی بیشتر و نزدیک‌تر از تنوع و گوناگونی آنها با وجود شباهت‌های بسیار، هم در نوع برنامه‌ها و هم در ترکیب و تعداد شرکت‌کنندگان و نیز سبک متفاوت گویندگان حکایت می‌کند.

این بار بعد از سال‌ها به یک مراسم مولودی‌خوانی دعوت شده‌ام و همان خاطره قدیمی از آن فضای تیره و زنان جمع شده در آن اتاق کوچک به سراغم می‌آید و سعی می‌کنم با پوششی ساده راهی مراسم شوم تا تفاوت زیادی با جمع حاضر نداشته باشم.

پلاک بالای ساختمان می‌گوید که آدرس را درست آمده‌ام. وارد پیلوت شیک و بزرگ ساختمان که می‌شوم احساس آلیس در

سرزمین عجایب بودن بهم دست می‌دهد. صدلی‌های مرتب چیده شده و خانوم‌هایی که پا رو پا انداخته‌اند و گرم صحبت‌اند، یک باره تمام تصویر ذهنی‌ام را بهم می‌ریزد.

یکی از خانوم‌های میانسالی که سال‌هاست پای ثابت این مراسم بوده، مراسم روضه‌خوانی امروزی را به سالن مد تشبیه کرده و معتقد است که وضعیت مراسمی که امروزه برگزار می‌شود متأسفانه خیلی خوب نیست. سال‌های ابتدایی که من آغاز به فعالیت کردم وضعیت اصلاً اینطور نبود، مراسم خالصانه و بی‌آلایش برگزار می‌شد و هدف بیشتر نزدیکی به پروردگار و آشنایی با مفاهیم اسلام بود اما امروزه اغلب مهمانی‌ها را در قالب یک مراسم ختم انعام برگزار می‌کنند که متأسفانه هیچ ربطی به قرآن و ختم انعام ندارد.

در حلقه «خانوم جلسه‌ای‌ها»

شاید مهم‌ترین ضلع روضه‌های زنانه در دست «خانوم جلسه‌ای‌ها» باشد. در تمام این مراسم‌ها چشم‌ها به «خانوم» دوخته شده و آنها سکان مدیریت جلسه را در دست دارند.

میکروفون خانوم روشن می‌شود و صدایش در سالن می‌پیچد. سرودهایی در وصف امام حسین (ع) می‌خواند و حاضران را به همراهی دعوت می‌کند.

آنطور که خانوم ربیعی، مسئول امور فرهنگی زنان در سازمان تبلیغات اسلامی تبریز می‌گوید: شرکت‌کنندگان اصلی این جمع‌های زنانه همچنان خانم‌های میانسال و بالاتر هستند و نسل جوان کمتر علاقه‌ای به شرکت در جلسات از خود نشان می‌دهند.

وی می‌گوید: در حال حاضر 427 خانوم جلسه‌ای در این سازمان تشکیل پرونده داده‌اند و تقریباً 50 درصد از آنها میانسال و بالاتر هستند و سطح سوادشان از زیر دیپلم تا تحصیلات حوزوی و دانشگاهی متفاوت است.

با تغییر مکان جغرافیایی در شهر، نرخ روضه‌خوانی‌ها هم فرق می‌کند. خانوم جلسه‌ای‌های بالا شهری کارت ویزیت دارند و به راحتی هر دعوتی را قبول نمی‌کنند و تأکید دارند میزبان حتماً آشنا باشد.

هر چه به سمت پایین‌تر شهر می‌رسیم خانوم‌ها منعطف‌تر می‌شوند و دفترچه‌ای برای یادداشت برنامه‌ها و مراسم دعوت شده دارند.

زنان حاضر در این جلسات معمولاً پاسخ سئوال‌های خود را از خانوم جلسه‌ای‌ها می‌خواهند و به عبارتی اینها منبع موثقی محسوب می‌شوند.

یکی از خانوم‌هایی که تقریباً 20 سالی می‌شود در این حوزه فعالیت دارد و از جمله خانوم جلسه‌ای‌های آگاه از وی یاد می‌شود، می‌گوید: اغلب سئوال‌هایی که در مراسم مطرح می‌شود در حوزه احکام و شرعیات است. به نظر من به دلیل مطالعه کم بانوان است که از اغلب مسائل شرعی و اجتماعی غافلند. در چند سال اخیر هم پرسش‌ها در حوزه روابط دختر و پسر بالا رفته است.

رواج خرافات در جلسات روضه‌خوانی

ترویج خرافات و سوءاستفاده از احساسات مذهبی و بدعت‌گذاری در دین از جمله آسیب‌هایی است که در پژوهش‌ها و بررسی‌ها به جلسات مذهبی زنانه نسبت داده می‌شود.

برای جلوگیری از آسیب‌های این جلسات و جلوگیری از اشاعه خرافات مدتی است سازمان تبلیغات اسلامی تبریز تصمیم به ساماندهی خانوم جلسه‌ای‌ها و روضه‌های زنانه گرفته است.

مسئول امور فرهنگی زنان در سازمان تبلیغات اسلامی تبریز در این باره می‌گوید: برای کنترل این وضعیت ما فراخوان دادیم و در این سازمان برای خانوم‌های روضه‌خوان تشکیل پرونده دادیم. هم اکنون 427 پرونده از این دست تشکیل شده است.

وی دسته‌بندی زنان بر حسب استعداد را دلیل این پرونده‌سازی‌ها دانسته و ادامه می‌دهد: در ابتدا سطح علمی و دینی خانوم‌ها به واسطه برگزاری آزمونی ارزیابی می‌شود و بعد برای آنها دوره و کلاس‌های دینی برپا می‌کنیم. بعد از شناخت توانایی و ظرفیت هر فرد که مثلاً در روضه‌خوانی بهتر عمل می‌کند و صدا و بیان خوبی دارد یا در تفسیر احکام دینی موفق‌تر است؛ این

افراد در چهار دسته مداحی، سخنرانی، حوزوی و مبلغات سنتی تقسیم‌بندی می‌شوند.

ریبعی می‌گوید: از این تعداد تنها 50 یا 60 نفر مورد تأیید ما هستند و متأسفانه مابقی به دلیل ناآگاهی و صحبت‌هایی که گاه به خرافات شباهت بیشتری دارد مورد قبول نیستند.

ولی با این وجود کنترل و نظارت بر جلسات مذهبی زنانه که در حریم امن خانه‌ها و دور از دسترس چارچوب‌های رسمی برگزار می‌شوند، مشکل و شاید ناممکن به نظر می‌رسد.

«خانوم‌ها آنطور که می‌خواهند مسائل را بازگو می‌کنند و انگار به دلیل احترام و جایگاهی که از گذشته داشته‌اند جایز نیست کسی خلاف جهت نظرشان حرفی بزند.» این گلایه‌های مریم 26 ساله است که از تجربه خود در این زمینه حرف می‌زند.

مریم که دختری تحصیل کرده است، می‌گوید: در پایان یکی از جلسات که صحبت از موضوعی دینی شد که اتفاقاً ریشه تاریخی دارد و من قبلاً مطالعه‌ای در آن زمینه داشتم، یکی از خانوم‌ها پرسشی پرسید از خانوم جلسه‌ای که ایشان کاملاً جواب اشتباهی داد. من که به اعتراض لب باز کردم و گفتم اینطور نیست، متأسفانه با هجمه خصمانه‌ای از طرف سایر حاضران روبه رو شدم که برای اینکه انگ کافر بودن نخورم مجبور به سکوت شدم.

نگاه سنتی، کم‌سوادی و مطالعه کم از آفت‌ها و آسیب‌های آموزه‌های این جلسات است که در عدم توفیق در رساندن پیام اصلی به مخاطب جلسات نمود پیدا می‌کند.

یکی از خانوم جلسه‌ای‌هایی که برخلاف همکارانش اطلاعات به‌روزتری دارد، می‌گوید: تلاش می‌کنم که بدون مطالعه در جلساتم حاضر نشوم چرا که من مسئول رساندن پیامی به مخاطبانم هستم که این پیغام روز به روز رساتر و شفاف‌تر نوشته می‌شود.

وی معتقد است: دوری از منابع جدیدالتالیف باعث بی‌علاقگی مخاطبان به اسلام خواهد بود. اغلب دوستانی که به عنوان مبلغ فعالیت می‌کنند در راستای اهداف سازمان تبلیغات که افزایش سطح مطالعه مبلغان است، مطالعه می‌کنند ولی متأسفانه چندان تلاشی برای دستیابی به منابع جدید ندارند.

طرح این مسئله در میان عموم بانوان به ویژه کسانی که از این مجالس بی‌بهره نبوده‌اند، بخش دیگری از این گزارش بود که در نتیجه آن به این مهم دست یافتیم که مراسم عزاداری بانوان در شرایط کنونی محمل مناسبی برای حضور دختران جوان نیست زیرا مطالب ارائه شده توسط مبلغان، به ویژه مداحان، دوگانگی را در ذهن آنها ایجاد می‌کند.

ناهدید محشوری دانشجوی رشته الهیات یکی از این دخترانی است که با تأیید این مطلب، استفاده از برنامه‌های رسانه ملی را بر حضور در این مجالس ترجیح می‌دهد زیرا معتقد است که برخی از مبلغان با طرح مطالب شبهه‌انگیز باعث سستی اعتقاد وی نسبت به واقعه عاشورا و پیام حقیقی آن می‌شوند.

کارکرد روضه‌های زنانه به عنوان نهادی اجتماعی

با دور شدن از جامعه سنتی و مدرن شدن روضه‌ها نه تنها کارکرد خود را از دست نداده‌اند بلکه روز به روز بارورتر و تنومندتر شده‌اند. اگر در روز اول کارکردی جز احیای عزاداری و سوگواری نداشتند، به مرور ایام کارکردهای دیگری به آن اضافه شده است.

روضه‌های زنانه فضاهای تازه‌ای از کنش اجتماعی هستند که میان زندگی عمومی و زندگی خصوصی قرار دارند. به همین دلیل جنبه اجتماعی مهمی در فراسوی ابعاد مذهبی برپایی این جلسات برای زنان وجود دارد.

مرتضی تدین، جامعه‌شناس در این باره می‌گوید: یک پژوهش علمی نشان می‌دهد که 34 درصد از زنان بی‌سواد همیشه در مجالس روضه‌خوانی شرکت می‌کنند. این در حالی است که 8.2 درصد از لیسانس به بالا همیشه در این مجالس حاضر می‌شوند.

وی معتقد است: هدف فعالیت دسته جمعی زنان ایجاد تغییر و تحولات بزرگ و اساسی در جامعه نیست بلکه آنها به حل مشکلات و مسائل پیرامون خود فکر می‌کنند و انگیزه آنها برای تغییرات ناشی از احساس تعهدی است که در بسیاری از آنان با باورهای معنوی همراه می‌شود.

تدین ادامه می‌دهد: زنان با تکیه بر امکانات محدود خود فعالیت می‌کنند ولی نتایجی که با کمک سرمایه اجتماعی ناشی از ارتباطات رو در رو و مداوم، اعتماد و همکاری‌های داوطلبانه افراد به دست می‌آید، بسیار بهتر و بیشتر از وقتی است که از طریق فعالیت در مجراهای رسمی حاصل می‌شود.

روضه‌ها؛ فرصتی برای کنش‌های اجتماعی زنان

نه تنها امروز که از گذشته فعال‌ترین بعد حضور اجتماعی زنان در دوره قاجار نیز شرکت در مراسم عزاداری ماه محرم، روضه‌خوانی و نمایش‌های تعزیه بوده است.

افزایش تعداد جلسات روضه‌خوانی زنانه در این سال‌ها این باور را تقویت کرده که جلسات مذهبی و روضه‌های زنانه از جمله عمومی‌ترین و ریشه‌دارترین نهادهایی هستند که از دوره قاجار و مشروطه به بعد به امر اجتماعی شدن زنان کمک کرده‌اند.

چنین فضاهایی شبکه‌هایی ارتباطی برای زنان شکل می‌دهند که از نهادهای رسمی مذهبی که عموماً توسط مردان اداره می‌شوند، متفاوت‌تر هستند.

ساختار منعطف این جلسات از لحاظ زمان، مکان و شکل حضور و زنانه بودن آنها باعث شده که زنان بدون مواجهه با مقاومت‌های ناشی از برهم زدن کار خانگی و مسئولیت‌های ناشی از آن بتوانند در این جلسات حضور داشته باشند و ساعاتی را فارغ از وظایف روزمره زندگی و بدون اینکه لازم باشد با ایدئولوژی خانگی به مبارزه برخیزند، در فضایی نسبتاً دوستانه وقت بگذرانند.

به نظر می‌رسد وجه مذهبی جلسات روضه‌خوانی به خروج زنان از خانه مشروعیت بخشیده است.

مرتضی تدین جامعه‌شناس در این باره می‌گوید: با افزایش مشارکت زنان در حوزه عمومی به خصوص افزایش میزان زنان شاغل، تغییراتی در انتظارات سنتی نسبت به زنان در حوزه خصوصی یا زندگی خانوادگی آنها ایجاد شد و با این تغییرات، این مراسم‌ها هم در حال ایجاد فضاهای جدید برای نوعی کنش اجتماعی هستند.

اینگونه جلسات لحظاتی را برای دور شدن از فشارهای زندگی روزمره فراهم می‌آورند، این تجربه به خصوص برای زنان تبریزی که با محدودیت‌های مختلف اجتماعی در حوزه‌های عمومی و خصوصی زندگی ایرانی دست و پنجه نرم می‌کنند، مهم و مغتنم است.

با همه این اوصاف تربیت مبلغان توانمند در عرصه تبلیغ دینی مسئله مشترکی بود که همه کارشناسان دینی و جامعه‌شناسی و حتی مخاطبان عمومی به آن اشاره کردند و سازمان تبلیغات اسلامی و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی را مسئول ساماندهی آن معرفی کردند.

به اعتقاد آنها توجه به این مهم در حال حاضر امری ضروری است زیرا تحریف وقایع عاشورا به ویژه در بیان رسالت حضرت زینب(س) از جمله مواردی است که به وضوح در این مجالس اتفاق می‌افتد و تاکنون اهتمام خاصی از سوی هیچ نهاد و دستگاه دولتی در این رابطه انجام نشده است که عزمی جدی را می‌طلبد.

.....

نگارنده: سحر فکردار